

BOHUMIL HRABAL

OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

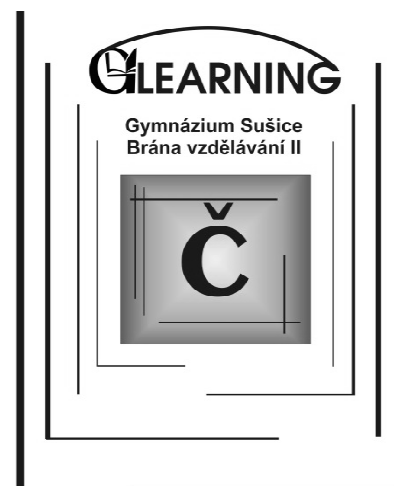
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: říjen 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_17

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla Ostře sledované vlaky. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázce, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. HRABAL, Bohumil. Tři novely. Ostře sledované vlaky, Československý spisovatel, Praha, 1989, 336 stran, 22-043-89
2. POLÁŠKOVÁ, Taána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

BOHUMIL HRABAL

OSTŘE SLEDOVANÉ VLAKY

A já mu nasadil hlaveň pušky k oku a stiskl spoušť, tak divně jsem při tom ležel. A pak jsem slyšel, jak zmlkl, viděl jsem, jak jeho nohy zvolna a tiše došly, zastavily se, ležel jsem na něm a slyšel, jak do vojáka vniká klid a ticho, jak se všechno zastavuje, jak stroje, když padla. A ze mne crčela krev a třásl jsem vojákově šaty, vytáhl jsem kapesník a snažil jsem se čistit tu krvavou skvrnu a oddychoval jsem a začal jsem se dusit, ale vši silou jsem se převalil a natáhl jsem ruku a chytil ten řetízek, kterého se držel voják, jehož obličej klidněl, jen místo pravého oka byla ožehnutá díra jako modrý monokl... a utrl jsem ten řetízek, kterého se držel ten mrtvý, a ve světle měsíce jsem viděl, že to je medailónek, na jehož jedné straně je zelený čtyřlístek a na druhé straně nápis: Bringe Glück. A nepřinesl štěstí ten čtyřlístek ani tomu vojákově, ani mně, taky to byl člověk jako já nebo pan výpravčí Hubička, taky neměl žádné vyznamenání, žádnou hodnotu, a přece jsme jeden druhého postřelili a jeden druhého přivedli ke smrti, ač jistě, kdybychom se někde potkali v civilu, možná, že bychom se měli rádi, pohovořili si.

A potom se ozvala detonace. A já, který jsem se ještě před chvílí těšil na ten pohled, ležel jsem vedle německého vojáka, natáhl jsem ruku a otevřel jeho tuhnoucí dlaň a dal jsem mu do ní ten zelený čtyřlístek, který přináší štěstí, zatímco z krajiny vyrůstal do nebe hřibovitý oblak, který neustále rostl o vyšší patra a vyšší kouřová mračna, slyšel jsem, jak tlak vzduchu proběhl krajinou a syčel a hvízdal o holé větve stromů a keřů, jak zatřásl v semaforu převodovými řetězy a opřel se o rameno a zatřásl jím, ale já jsem se kuckal a chrčela ze mne krev. Do poslední chvíle, než jsem začal ztrácet z dohledu sebe sama, držel jsem se s tím mrtvým za ruku, a pro jeho neslyšící uši jsem opakoval slova vlakvedoucího té rakety, která přivezla ty zbědované Němce od Drážďan:

„Měli jste sedět doma, na prdeli...!“

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Charakterizuj jazykové prostředky a výstavbu textu:
3. Najdi slovo složené, vysvětli způsob jeho vytvoření a uveď i jiné příklady:
4. Najdi poslední slovo čtvrtého řádku, urči jeho slovní druh a vysvětli, jak by se změnil slovní druh a gramatické kategorie v případě, že by na konci bylo –y:
5. Charakterizuj postavy vystupující v ukázce, zaměř se i na další postavy díla:
6. Zasad' děj knihy do časoprostoru:
7. Jaká je kompozice díla? Ze které části je ukázka?
8. Definuj hlavní motivy celého díla:
9. Zařad' ukázkou do kontextu autorova díla:
10. Charakterizuj českou literaturu v době vzniku tohoto díla:
11. Kterí čeští spisovatelé ztvárnili ve svých dílech téma druhé světové války?
12. Co víš o filmovém zpracování tohoto díla?

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a **žánr**: **epika, novela**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Epika** je literární druh, v němž je skutečnost ztvárněna vypravováním příběhu. Obvykle mívá dvě složky – řeč autorskou (vypravěč) a promluvy jednotlivých postav.

Novela je epický prozaický žánr zpravidla středního rozsahu, jehož základ tvoří poutavý příběh s výrazným zakončením. Za zakladatele novely je považován G. Boccaccio.

2. Charakterizuj **jazykové prostředky** a **výstavbu textu**:

Kniha je psána **ich-formou** (vypravěčem je Miloš Hrma), převážně **spisovným jazykem**, ale objevují se i nespisovné tvary, **slangové výrazy** (magacín, liverpůl – sklad obilí, zašrafovat, ariston, forbesová skříň aj.), **latinské výrazy** (např. Milošova diagnóza ejakulatio prekoks) či **německé výrazy** (Bringe Glück).

Větná stavba je pestrá, převažují **dlouhá souvětí** s volným řazením vět ve slučovacím poměru. Časté jsou vložené vedlejší věty.

V textu se hojně objevují **ukazovací zájmena** (ten, ta, to), způsob vyprávění se tím blíží běžnému plynutí řeči. Na druhou stranu najdeme i téměř básnické jazykové prostředky – **přirovnání** („ožehnutá díra jako modrý monokl“) či **personifikaci** („tlak vzduchu proběhl krajinou a syčel a hvízdal“).

Text obsahuje delší popisné pasáže, ale zároveň je protkán **dialogy**.

3. Najdi **slovo složené**, vysvětli způsob jeho vytvoření a uveď i jiné příklady:

V ukázce najdeme slovo „vlakvedoucí“. Jedná se o **kompozitum** neboli slovo složené. Tyto výrazy vznikají skládáním dvou či více slov dohromady. (Jiným případem tvoření slov je odvozování, tedy vytváření slova pomocí předpon a přípon. Dále známe například zkracování.) Rozlišujeme pravé a nepravé

složeniny. **Pravé** (vlastní) složeniny obsahují spojovací vokál (-o-, mrakodrap, ropovod, hluchoněmý). **Nepravé** neboli nevlastní složeniny nazýváme **spřežky** a vyznačují se tím, že obě jejich části mohou stát samostatně (okamžik, pravděpodobný). Podobným způsobem je utvořeno i slovo „vlakvedoucí“.

4. Najdi poslední slovo čtvrtého řádku, urči jeho **slovní druh** a vysvětli, jak by se změnil slovní druh a gramatické kategorie v případě, že by na konci bylo -y:

„...třásl jsem vojákovu šaty...“ Slovo **vojákovu** je v tomto případě substantivum (podstatné jméno voják) ve 3. pádě čísla jednotného. Pokud bychom tvar slova změnili na **vojákovy** šaty, změnili bychom slovní druh na přídavné jméno přivlastňovací ve 4. pádě množného čísla.

5. Charakterizuj **postavy** vystupující v ukázce, zaměř se i na další postavy díla:

V ukázce vystupuje vypravěč příběhu, **Miloš Hrma**. Je to dvaadvacetiletý železničářský elév, začíná pracovat jako výpravčí. V příběhu se zrovna vrací po několikaměsíční přestávce na své místo na malé železniční stanici. Předěšlé měsíce strávil v psychiatrické léčebně, kam byl umístěn po neúspěšném pokusu o sebevraždu. Miloš je velmi citlivý mladík, který ještě nemá zkušenosti se ženami. Miluje konduktérku **Mášu**, ale když s ní byl sám v pražském ateliéru jejího strýce, jako muž selhal. Sám to popisuje slovy „zvadnul jsem jako lilium“. Po této nešťastné příhodě si podřezal obě zápěstí. Lékaři mu vysvětlili, že se jedná o problém s předčasnou ejakulací, a doporučili mu, aby si „otřel parůžek s nějakou starší dámou“. Miloš hledá nějakou ženu, která by mu s problémem pomohla, oslovuje i postarší manželku pana přednosty. Nakonec mu pomoc přináší **Viktorie Freie**, mladá žena v tyrolské vyšivané blůze, která se objeví na stanici s tajným posláním – přináší Hubičkovi informace o ostře sledovaném vlaku a také balíček s výbušninou. Paradoxně však ještě splní další poslání, na kanapi v kanceláři pana přednosty zbaví Miloše panictví. Z Miloše se najednou stane úplně jiný člověk. Pryč je jeho nesmělost a plachost, je plný síly a života, věří si a s odvahou jde vyhodit do povětří ostře sledovaný vlak.

V ukázce vystupuje ještě jedna postava, obyčejný **německý voják** z ostře sledovaného vlaku. Voják zahlédne Miloše na železničním návěstidle a sestřelí jej. Miloš po něm v témže okamžiku také vystřelí. Oba pak umírají, vědomi si toho, že k jejich smrti nemuselo dojít, že válka je absurdní.

Je zmíněna i další postava – výpravčí **Ladislav Hubička**. Jedná se o rázného muže, který má rád ženy. V průběhu děje je řešen i jeho přestupek – na noční

směně laškoval s naivní telegrafistkou **Zdeničkou Svatou** a obtiskl jí na zadnici razítka. Výpravčí Hubička je ale jinak člověk pracovitý, zodpovědný. Chce být nějak užitečný v boji proti Němcům, rozhodne se tedy zapojit do akce s vyhazováním německých vlaků do povětří. Při akci nakonec větší odvahu prokáže Miloš Hrma.

Další postavou je pan **přednosta**. Je to člověk postarší, rozvážný, má rád pořádek na své stanici. Nejraději ze všeho se věnuje holubům, často má uniformu celou od holubího trusu. Těší se, že bude povýšen na inspektora, ale kvůli incidentu Hubičky je jeho jmenování staženo.

6. Zasad' děj knihy do **časoprostoru**:

Příběh se odehrává v roce **1945**, někdy kolem doby, kdy došlo k bombardování Drážďan. Nádražní stanice je v textu pojmenována **Dobrovice** a víme, že je někde na trati mezi Pardubicemi a Hradcem, oblastní ředitelství má v Hradci Králové. Jedná se o malou stanici, Bohumil Hrabal do ní přenesl vlastní zážitky ze své práce – pracoval koncem války jako výpravčí v Kostomlatech nad Labem.

Předlohou se Hrabalovi stala skutečná událost z 2. března 1945, kdy partyzánská skupina v Lysé nad Labem připravila výbuch německého muničního vlaku.

7. Jaká je **kompozice** díla? Ze které části je ukázka?

Novela je členěna do šesti kratších celků. Rozsahem je nevelká, zobrazovaný časový úsek je též poměrně krátký.

Ukázka je z úplného **závěru** knihy. Miloš umírá po úspěšné akci. Podařilo se mu vyhodit do povětří německý vlak s municí, ale byl při zásahu postřelen.

8. Definuj hlavní **motivy** celého díla:

Hlavním motivem je **přerod** nespělého chlapce v sebevědomého mladého muže, zazní zde i motiv pokusu o sebevraždu. Miloš si v průběhu příběhu vyřeší svůj problém s panictvím a počátečními neúspěšnými pokusy o

milování. Zároveň s tím posílí své sebevědomí a najde odvahu k činům větší důležitosti. Odhodlaně se zapojí do **boje** proti Němcům v době protektorátu. Tady se samozřejmě nabízí téma další, a to **válka**, nesvoboda.

9. Zařaď ukázkou do **kontextu** autorova díla:

Novela **Ostře sledované vlaky** vyšla v roce **1965**. Bohumil Hrabal začal psát své prózy už po druhé světové válce. Většina z nich má autobiografické rysy. Novele předcházely povídkové soubory **Perlička na dně** (1963), **Pábitelé** (1964) či experimentální novela **Taneční hodiny pro starší a pokročilé** (1964), kterou tvoří jediná nekonečně dlouhá věta. V 60. letech napsal ještě například prózu **Inzerát na dům, ve kterém už nechci bydlet** (zfilmováno jako *Skřivánci na niti*, okamžitě zakázáno).

V 70. letech pak vyšly například prózy **Postřižiny** (1976) či **Slavnosti sněženek** (1978).

Zajímavý osud měla novela **Obsluhoval jsem anglického krále**. Byla napsána v roce 1971, ale nesměla u nás oficiálně vyjít (obsahovala filozofické a erotické pasáže, které se neslučovaly s normalizačními požadavky na literaturu), vyšla v roce 1980 v exilovém nakladatelství a oficiálně u nás až v roce 1989.

10. Charakterizuj **českou literaturu** v době vzniku tohoto díla:

Česká literatura v 60. letech 20. století byla žánrově i tematicky velmi pestrá. Mezi nejvýznamnější autory tohoto období patří Ota Pavel, Bohumil Hrabal, Josef Škvorecký, Vladimír Körner, Vladimír Páral, Ladislav Fuks, Milan Kundera, Ludvík Vaculík, Vladimír Neff, Ivan Klíma a další.

11. Kteří **čeští spisovatelé** ztvárnili ve svých dílech téma druhé světové války?

Téma války zpracovávali autoři už od okamžiku osvobození. **Jan Drda** napsal povídkový soubor **Němá barikáda** (1946), hned po válce vyšla i **Reportáž psaná na oprátce**, jejímž autorem byl **Julius Fučík**. O degradaci českých židů v době války napsal **Jiří Weil** román **Život s hvězdou** (1949). V letech

padesátých psal o válce kromě Lustiga například i **Norbert Frýd** – román **Krabice živých** (1956) a **Jan Otčenášek** – novela **Romeo, Julie a tma** (1958). Výrazné jsou knihy **Ladislava Fukse** – **Pan Theodor Mundstock** (1963) či **Spalovač mrtvol** (1967) a baladické prózy **Vladimíra Körnera** – **Střepiny v trávě** (1964) a **Adelheid** (1967). Téma války se odráží i v díle **Josefa Škvoreckého** – povídky **Prima sezóna** (1975) o dospívání v době okupace či román **Zbabělci** (1958) o konci druhé světové války na malém městě. Války se okrajově dotknou i některé z povídek **Oty Pavla**, například **Smrt krásných srnců** (1971). Z nejnovějších autorů, kteří se vracejí k tématu druhé světové války, zmiňme například **Jiřího Šulce** a jeho román **Dva proti Říši** z roku 2007.

12. Co víš o **filmovém zpracování** tohoto díla?

Film se stejným názvem natočil režisér **Jiří Menzel** už v roce **1966**.

Miloše Hrmu si zahrál zpěvák Václav Neckář, výpravčího Hubičku Josef Somr a vítězství přinášející Viktorii Freie pak Naďa Urbánková. Film se natáčel na stanici Loděnice u Berouna. Samotný režisér Menzel si zde zahrál malou epizodní roli lékaře, ke kterému se Miloš dostane po pokusu o sebevraždu.

V roce 1968 získal film **Oscara** za nejlepší cizojazyčný film.